

**1996 HET JAAR VAN HET
INDUSTRIEEL ERFGOED****Landelijke evenementen**

Het themajaar „1996 - jaar van het industrieel erfgoed“ wordt op 29 februari geopend in de Van Nellefabriek te Rotterdam.

De NCM organiseert op 22 en 23 maart twee studiedagen rondom industrieel erfgoed, georganiseerd door de Nederlandse en Vlaamse monumentenorganisaties.

Tijdens het **Nationaal Museumweekend** (20 en 21 april) krijgen musea met een industrieel-historische collectie de gelegenheid zich gezamenlijk te presenteren in een wandelproject dat in samenwerking met de wandelaarsvereniging Op Lemen Voeten is opgezet. Vanuit een aantal musea voeren wandelingen langs industriële monumenten. De routebeschrijvingen worden gebundeld in een boek, dat ook in het weekend verkrijgbaar zal zijn.

In een aantal routes van de **Landelijke Fietsdag** (11 mei) is industrieel erfgoed opgenomen.

Tijdens het pinksterweekend van 1996 (25, 26 en 27 mei) vindt in het kader van het themajaar de Nationale Stoommanifestatie in het Spoorwegmuseum plaats.

Enkele kringen van de Bond van Nederlandse Architecten hebben het thema gekozen voor de **Dag van de Architectuur** (30 juni) en op de Open Monumentendag 1996 (14 september) zullen in talloze gemeenten industriële monumenten extra aandacht krijgen.

De **Stichting Beeldende Amateurkunst (SBA)** sluit met haar programma aan bij het Jaar van het Industrieel Erfgoed door bijvoorbeeld in industriële monumenten te werken of het thema te kiezen als onderwerp voor cursussen en workshops. In het Jaar van het Industrieel Erfgoed roept het Landelijk Overleg Omgevingsgeschiedenis een prijsvraag uit voor lespakketten industrieel erfgoed voor de basisvorming.

Provinciale activiteiten

Naast de landelijke evenementen bestaat er in elke provincie een team dat invulling geeft aan het Jaar van het Industrieel Erfgoed in de betreffende provincie. Deze teams bestaan in het algemeen uit de provinciale museumconsulent, de consulent regionale geschiedschrijving en vertegenwoordigers van de provinciale VVV, de Stichting Kunst en Cultuur of de Culturele Raad, het Monumenten Selectie Projekt en provinciale ambtenaren van Cultuur en Economische Zaken.

In het eerste nummer van Industria van 1996 zal een uitgebreid overzicht worden gepubliceerd van de geplande activiteiten per provincie.

1995/5
december '95**Publikaties**

Er verschijnt in 1996 een aantal publieksuitgaven over het thema.

Bij de opening van het Jaar op 29 februari 1996 verschijnt bij Uitgeverij Waanders een informatief fotoboek met honderd industriële monumenten. Tijdens het Museumweekend komt het boek met routebeschrijvingen uit. In het najaar zendt Teleac een 12-delige serie over industrieel erfgoed uit, die wordt begeleid door een cursusboek.

In een samenwerkingsproject van de Rijksdienst Monumentenzorg, de Federatie Stichts Cultureel Erfgoed, de Universiteit van Utrecht en het JIE komt een kinder-doeboek uit. In dit boek wordt per provincie een typerend industrieel monument voor kinderen beschreven en van technische proefjes voorzien.

De tijdschriften Monumenten en Heemschut publiceren beide een themanummer over het onderwerp en het jaarlijkse Open Monumentendagboekje zal gaan over industrieel erfgoed.

AGENDA**1. Tentoonstelling „Have a nice day! Meer dan 100 jaar Coca-cola-geschiedenis“**

Tot en met 28 januari in de Beurs van Berlage in Amsterdam.

In 1886 werd de frisdrank Coca-cola in de Verenigde Staten uitgevonden. In Nederland werd Coca-cola in 1928 geïntroduceerd, ter gelegenheid van de Olympische Spelen in Amsterdam. Op de tentoonstelling zijn affiches, geëmailleerde reclameborden, foto's en een schat aan historisch reclamemateriaal te bezichtigen.

De pronkstukken op de expositie zijn afkomstig uit de collectie van de Duitse Coca-cola-verzamelaar Heijdt, zoals koelkasten, cola-automaten, flesopeners en blikken kisten op poten, waarin de colaflesjes met ijs werden bewaard.

2. Manifestatie „100 jaar automobiel in Nederland“

Op 18 mei 1996 zal het honderd jaar geleden zijn dat de eerste automobiel, een Benz, in Nederland aankwam en een rit maakte van Arnhem naar Amsterdam. Op 23 mei 1995 werd de stichting „100 jaar automobiel in Nederland“ opgericht, waarin vertegenwoordigd zijn:

- de Pionier Automobielen Club (PAC)
- de Contactgroep Automobiel- en Motorrijwielhistorie (CONAM)
- de HTS Autotechniek (Hogeschool Gelderland)
- het museum Velorama in Nijmegen

De stichting wil in 1996 een aantal evenementen organiseren.

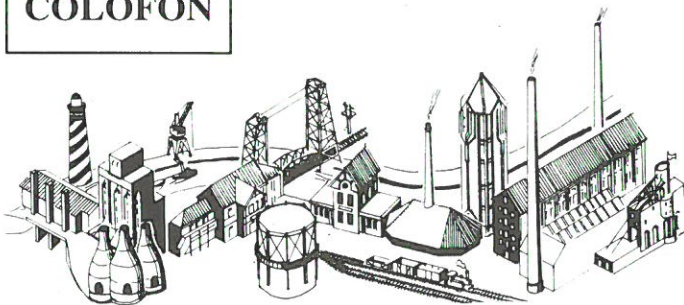
Op 18 mei 1996 zal aan de Rijnkade in Arnhem een herinneringsplaquette worden onthuld. Tevens zal op deze dag een boek gepresenteerd over de vroege geschiedenis van de auto in Nederland.

In de periode 13-15 september staat een aantal evenementen centraal, zoals een toertocht met ca. 150 automobielen uit de periode tot 1919 in de omgeving van Nijmegen. In Nijmegen zal de officiële opening worden verricht van een tentoonstelling van historische automobielen en een documentatie in het museum Velorama. Door de HTS Autotechniek zal een historische workshop worden georganiseerd. De workshop zal zich richten op de relatie tussen auto en maatschappij in een historisch perspectief. Voor informatie: Stichting 100 jaar automobiel in Nederland, Secr. Ursulaland 125, 2591 GW Den Haag, tel. 070-3852896.

3. Utrecht: Nationale Stoom Manifestatie, voorjaar 1996

In het voorjaar van 1996 zal in het Spoorwegmuseum in Utrecht de Nationale Stoom Manifestatie worden georganiseerd. Hoogtepunt van dit evenement is de terugkeer van de befaamde stoomlocomotief nr. 3737 als rijdend museumstuk. De „3737“ maakte in 1958 als laatste Nederlandse stoomlocomotief de rit naar het Spoorwegmuseum, om daar zijn laatste dagen als museumstuk te slijten. Momenteel wordt de laatste hand gelegd aan een complete revisie van de stoomlocomotief in de werkplaats van de NS in Tilburg. Met dit werk is f 550.000,- gemeoid. Dit geld komt voor een deel van de NS, die de oude locomotief voor promotiedoeleinden wil gebruiken.

COLOFON

Industria

Nieuwsbrief van de 56 bij de Federatie Industrieel Erfgoed Nederland aangesloten organisaties. De nieuwsbrief verschijnt ± zesmaal per jaar.

Industria komt mede tot stand door de financiële medewerking van het Prins Bernhard Fonds en de Rijksdienst voor Monumentenzorg.

Redactie-adres: Industria, p/a M. N. M. Overbeek, Noteboomstraat 61, 8021 WR Zwolle (samensteller).

Kopij voor Industria 1996 no. 1 s.v.p. toezenden aan de redactie uiterlijk 15 februari 1996.

Sekretariaatsadres FIEN: Zomervaart 206 f, 2033 DN Haarlem.

Abonnementenopgave: door overmaking van f 26,- voor de jaargang 1996 op Postbankrek.nr. 132802 ten name van Stichting FIEN, Industria, Oosteinde 13, 7772 CA Hardenberg.

NIEUWS UIT DE AANGESLOTEN ORGANISATIES

1. Stichting Historie Grofkeramiek

De stichting beschikt sinds kort over een mobiele, vooraf ingerichte expositie, bestaande uit veertig vitrines en tien tafels, waarmee de ruim tweeduizend jaar oude geschiedenis van de Nederlandse grofkeramische industrie is weergegeven door middel van documenten, tekeningen, foto's, produkten en gereedschappen. De stichting zoekt voor deze expositie een goede opslagruimte. Indien deze ruimte geschikt gemaakt kan worden als expositieruimte, kan de tentoonstelling daarin permanent opgesteld worden. Ook kan een dergelijke ruimte dienen als depotruimte voor de uitgebreide collectie materialen uit de baksteen- en dakpannenindustrie. De ruimte dient minimaal 50 vierkante meter groot te zijn. Het zou optimaal zijn als de stichting de beschikking zou kunnen krijgen over een voormalige steenfabriek of een gedeelte daarvan.

Uiteraard zou de opslag-/expositieruimte ook deel uit kunnen maken van een nog in werking zijnde fabriek, waar door het proces van baksteen- en/of dakpannen vormen en bakken, door bezoekers van de expositie van nabij is te volgen.

Reacties op deze oproep kunnen worden gestuurd aan: Stichting Historie Grofkeramiek, t.a.v. J. M. Timmer, Notenlaan 44, 4254 CD Sleeuwijk.

2. Stichting tot behoud van Monumenten van Bedrijf en Techniek in het Zuiden van Nederland (SMBTZN)

In het kader van de toekenning van de Brabantse Monumentenprijs 1995 is aan de SMBTZN een eervolle vermelding uitgereikt. Het thema van de monumentenprijs was voor 1995: „Gebouwen opgericht voor industrie en techniek, daterende van voor 1945, die een nieuwe functie hebben gekregen“. De eervolle vermelding is aan de SMBTZN uitgereikt, omdat de stichting zich al een groot aantal jaren met veel elan inzet voor het behoud van industriële monumenten in Noord-Brabant. De jury was van mening dat de inbreng van de stichting in een aantal gevallen doorslaggevend is geweest voor het daadwerkelijk behoud van industriële objecten.

3. Fokker Friendship Association (FFA)

De FFA heeft een bijna veertig jaar oude Fokker Friendship F27 aangekocht van de Duitse luchtvaartmaatschappij WDL-Aviation in Keulen. Het aangekochte toestel was het enige nog bestaande prototype van dit zeer succesvolle verkeersvliegtuig, gebouwd in 1957. Met deze aankoop heeft de FFA één van haar belangrijkste doelstellingen gerealiseerd, namelijk het in eigendom hebben en exploiteren van een Fokker-F27. De FFA wil het toestel binnen anderhalf jaar ombouwen tot de oorspronkelijke prototype-uitvoering en de machine gebruiken voor vluchten op luchtvaartshows in binnen- en buitenland. De FFA is opgericht in 1987 door Fokker-medewerkers. De FFA houdt zich bezig met de studie naar de Fokker-historie. De verzamelde Fokker-curiosa zullen in de toekomst in een speciaal Fokker-museum worden ondergebracht.

4. Stichting Haags Industrieel Erfgoed (SHIE)

In het onlangs verschenen zevende nummer van De Haagvaarder wordt aandacht besteed aan het gebouw van de post-cheque- en girodienst aan het Spaarneplein, een kantoorgebouw uit de jaren twintig en dertig. Verder in dit periodiek een artikel over een voormalige bedrijfshal van een hardglasfabriek in Zoetermeer. Deze bedrijfshal, die met sloop wordt bedreigd, is opgebouwd uit oude constructiedelen. De spanten van de hal zijn deels afkomstig van de overkapping van het voormalige station van Zoetermeer (1902) en deels van een voormalige vliegtuighangar! De SHIE probeert de hal te behouden en er een nieuwe bestemming voor te vinden.

BERICHTEN

GRONINGEN

Winsum: in de gemeente Winsum is de werkgroep „Behoud Schaphalsterzijl" opgericht. De werkgroep is ongerust over de plannen van de gemeente en het waterschap Noorderzijlvest om de oude Schaphalstersluis bij Winsum te vervangen door een modern sluisgemaal. De Schaphalstersluis dateert oorspronkelijk uit de 18e eeuw. In de negentiende eeuw is het complex vernieuwd.

OVERIJSSSEL

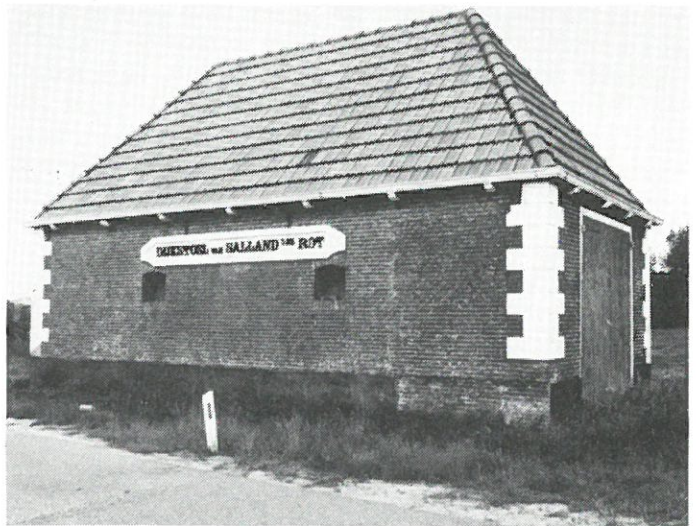
Deventer: de monumentale watertoren van Deventer ondergaat een ingrijpende restauratie. De werkzaamheden worden uitgevoerd in opdracht van de Waterleiding Maatschappij Overijssel (WMO), de eigenaar van de toren. De Deventer watertoren is gebouwd in 1893 in een uitbundige neo-renaïssancestijl. Het herstelwerk houdt in dat het dak en de omloop in de oorspronkelijke staat worden teruggebracht, waarbij het dak weer met leien wordt gedekt. Het zink van de karakteristieke koepel op het dak wordt geheel vervangen door koper. De wenteltrap in de toren wordt eveneens hersteld, zodat de toren in de toekomst kan worden opengesteld voor bezoekers.

Heino: NS wil in 1996 de vaste spoorbrug over de Nieuwe Wetering in de lijn Zwolle-Almelo bij Heino vervangen. Dit voornemen is in strijd met de wens van de gemeente Heino om de brug als technisch monument te behouden. De gemeente heeft de brug enkele jaren geleden op de gemeentelijke monumentenlijst geplaatst. Volgens NS is de enkelsporige stalen brug technisch afgeschreven. De gemeente wil met NS onderhandelen over de optie de nieuwe spoorbrug naast de oude te bouwen, zodat deze laatste behouden kan blijven. Deze optie is reëel, omdat de bestaande brug weliswaar enkelsporig is, maar de landhoofden zijn bij de aanleg in 1880 gebouwd met een capaciteit voor dubbel spoor.

Nijverdal: de Historische Vereniging Nijverdal (HVN) heeft in een brief aan de gemeente Hellendoorn een oproep gedaan om het met sloop bedreigde fabrieksgebouw van de textiel fabriek Ten Cate te behouden. Het fabrieksgebouw aan de Grotestraat 48-50 maakt deel uit van het oorspronkelijke complex van Nijverdal-Ten Cate en is gebouwd in 1880. Het Oversticht, de Overijsselse welstandscommissie, heeft de fabriek in het kader van het MSP geselecteerd voor de rijksmonumentenlijst. Niet

alleen als industrieel monument is het pand van groot belang, aldus de HVN, maar ook is het gebouw van groot belang voor de geschiedenis van Nijverdal, dat zijn ontstaan te danken heeft aan de stichting van de textiel fabriek door de Nederlandse Handelsmaatschappij in 1835. De Fa. Ten Cate heeft op een hoorzitting van de gemeente geprotesteerd tegen een eventuele status van rijksmonument voor het fabrieksgebouw. Het bedrijf voorziet problemen bij eventuele verbouwingen of verkoop. Hierbij speelt een rol dat de Fa. Ten Cate al jaren met de gemeente onderhandelt om het gehele bedrijf te verplaatsen.

Raalte: het waterschap Salland heeft bij de begrotingsbehandeling 1996 voorgesteld drie van de vier dijkstoelen die het waterschap bezit, te restaureren. De dijkstoelen, waarvan er twee aan de IJsseldijken staan, werden in de negentiende eeuw gebouwd als opslagplaats voor dijkversterkingsmaterialen. De Sallandse dijkstoelen worden door het waterschap beschouwd als bijzondere erfstukken van zevenhonderd jaar waterschapsgeschiedenis. Ook de provincie Overijssel is overtuigd van de belangrijke historische en landschappelijke kwaliteit van deze vrij zeldzame categorie monumenten. De provincie is bereid voor 20% deel te nemen in de restauratiekosten. Voor wat betreft de vierde dijkstoel, gelegen bij Wijhe, wil het waterschap nog geen besluit nemen, daar dit object in slechte staat verkeert vanwege het passerende zware vrachtverkeer. Het waterschap wil de gerestoreerde dijkstoelen naast de bestaande functie gaan gebruiken als informatiepunt van Staatsbosbeheer.

Wijhe: dijkstoel (1870).

GELDERLAND

Arnhem: de provincie Gelderland heeft in september met de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG) een Stichting voor het behoud van veerponten opgericht. Doel is het instandhouden van (voet)veren over de Gelderse rivieren. De veren worden in hun voortbestaan bedreigd, onder meer door exploitatieproblemen.

Arnhem: de oorlogshandelingen van 1944/'45 betekenden voor Arnhem het vroegtijdig einde van het tramwagensysteem in de Gelderse hoofdstad. Ook de tramremise aan de Westervoortsedijk werd volledig verwoest in 1944. Het Openluchtmuseum in Arnhem besloot in 1993 om, in samenwerking met de Tramweg Stichting, de Arnhemse tram weer in het leven te roepen als

ZEELAND

Scherpenisse: de nieuwe eigenaar van de watertoren van Scherpenisse, R. van der Pol van Altena Vastgoed uit Wijk en Aalburg, heeft bij de gemeente Tholen een plan ingediend om de watertoren te verbouwen tot woonruimte. Van der Pol wil in de toren vier luxe appartementen en een penthouse bouwen. De buitenzijde van de betonnen toren zal zoveel mogelijk in de oude staat gehandhaafd blijven, op het inbreken van enkele ramen na. Het interieur van de toren zal echter grondig verbouwd moeten worden. Het bestaande reservoir en de trappen moeten worden verwijderd en er zal een lift ingebouwd worden. De gemeente staat niet afwijzend tegen de plannen. De watertoren van Scherpenisse is gebouwd in 1922 en staat sinds 1993 op de gemeentelijke monumentenlijst.

NOORD-BRABANT

Riel: de gemeente Alphen en Riel heeft een sloopvergunning verleend aan de eigenaar van een vervallen leerlooierij aan de Kerkstraat in Riel. De leerlooierij, gebouwd in 1900, was al geruime tijd niet meer in gebruik. Het besluit tot sloop werd niet alleen bepaald door de slechte staat van het pand, maar ook vanwege het niet meer originele karakter van de leerlooierij.

LIMBURG

Panheel: in oktober is het herstel begonnen van de oude schutsluis in het kanaal Wesseem-Nederweert bij Panheel. Deze schutsluis is volgens Rijkswaterstaat uniek qua constructie. De sluis is namelijk de enige in ons land die is voorzien van spaarkolken aan weerszijden. Hierdoor gaat bij het schutten slechts 30% van het gebruikte water verloren, de rest wordt via de spaarkolken bij een volgende schutting opnieuw gebruikt. De sluis bij Panheel dateert uit de jaren twintig en werd voor het laatst opgeknapt in 1983. Bij de restauratie zal de buitenste betonlaag worden vervangen.

LITERATUURSIGNALERING

1. Diepraam, Willem: *Landschap aan zee* (met gedicht van Remco Campert). Uitgeverij Focus Publishing. Prijs f 59,50.

De voormalige Vrij Nederland-fotograaf Willem Diepraam portretteert in dit boek tweeëntwintig landschapsfoto's met als thema het industrieland van de Hoogovens in IJmuiden. Landschap aan zee schetst de fascinerende schoonheid van schoorstenen, ertsbergen en kilometerslange fabriekshallen. Diepraam woonde in zijn jeugd vlakbij de Hoogovens en werkte er in de week-ends om bij te verdienen. Diepraam is één van de bekendste fotojournalisten. Hij staat bekend om zijn sociaal-geëngageerde fotografie.

2. Heijdra, Ton: *De oude RAI; niets zo lang als tijdelijk*. Alkmaar: René de Milliano, 1995. 76 blz, geïll., lit.opg. ISBN 90.72810139. Verkrijgbaar: direkt bij de uitgever door overmaking van f 15,- per exemplaar op girorekeningnr. 1931946.

Reeds eerder verscheen van Ton Heijdra een boekje over de geschiedenis van de Heineken-brouwerij, even-

eens in de Pijp. De oude RAI beschrijft de geschiedenis van dit vroege semi-permanente complex, dat tijdelijk bedoeld was, maar er uiteindelijk vijftig jaar zou staan. Op deze lokatie middenin de Pijp was oorspronkelijk de bouw voorzien van Berlage's volkshuis, dat er echter nooit kwam. De houten hallen van Vereniging Rijwiel- en Automobiellndustrie werden in 1921 gebouwd. In de RAI-hallen hebben vele manifestaties plaatsgevonden, zoals auto-exposities, wielervedaagsen, beurzen en massabijeenkomsten van politieke partijen. Na de sloop van de hallen in 1976 werd het terrein bestemd voor de bouw van een opera. Tegen de opera ontstaat vanuit de wijk een felle oppositie, waarna de gemeente uiteindelijk besluit de opera te verplaatsen naar het Waterlooplein (Stopera).

3. Buiten, Hans: *Nederland - kabelland; de historie van de energiekabel in Nederland*. Den Haag/Eindhoven (Stichting Historie der Techniek), 1994. 148 blz., geïll., lit.opg. ISBN 90.73192056. Prijs f 37,50.

Dit boek bevat een historisch overzicht van de geschiedenis van de elektriciteitskabel en haar toepassing in Nederland van 1880 tot 1990. Het grootste deel van het elektriciteitsnet in Nederland is ondergronds, een unieke situatie, die samenhangt met de bodemgesteldheid van ons land en met de historisch gegroeide situatie. De ontwikkeling van de kabeltechniek en de historie van de Nederlandse kabelindustrie komen aan bod. Ook beschrijft het boek de kabelactiviteiten van de KEMA, een instelling die haar ontstaan dankt aan de behoefte van de Nederlandse elektriciteitsmaatschappijen aan een betrouwbare keuring van elektriciteitskabels. Ook besteedt de auteur aandacht aan de invloed en drijfveren van prominente personen binnen de Nederlandse elektriciteitsindustrie.

Het boek vormt een uitstekende aanvulling op de geschiedschrijving van de elektriciteitsvoorziening van ons land.

4. Weert, Ad van, e.a.: *Van tondeldoos tot turbo; historie en magie van de aansteker*. Naarden, V + K Publishing etc., 1995. ISBN 90.66114037. Prijs f 69,50.

Het aantal collecties roerend industrieel erfgoed breidt zich nog steeds uit en voor vele collecties wordt een museum of stichting opgericht. Zo ook voor de aansteker, waar de aandacht op gevestigd wordt in het boek: „Van tondeldoos tot aansteker". In dit boek wordt de ontstaansgeschiedenis van dit object beschreven en de ontwikkeling en techniek. Wat vooral in dit rijk geïllustreerde boek opvalt, is dat design meer en meer een rol is gaan spelen bij het ontwerpen van aanstekers. Al met al een interessant boek, ook voor niet-rokers! Uit de publikatie wordt niet duidelijk of intussen het Aansteker-museum al realiteit is.

museumproject. Een rol hierbij speelde dat het Openluchtmuseum geen enkel Arnhems object bezit. Onlangs is men begonnen met de aanleg van een tramlijn op het terrein van het Openluchtmuseum, waarop in de loop van 1997 een gereconstrueerd exemplaar van de oude Arnhemse tram gaat rijden. Pronkstuk van dit project vormt echter de reconstructie van de in de oorlog verwoeste tramremise. Deze remise wordt op een iets kleinere schaal nagebouwd, aan de hand van historisch fotomateriaal (de oorspronkelijke bouwtekeningen zijn in 1944 verloren gegaan). Het kostbare tramlijnproject wordt financieel ondersteund door het bedrijfsleven, de provincie Gelderland en de gemeente Arnhem.

Arnhem: de KEMA (NV tot Keuring van Elektrische Materialen), sinds 1930 gevestigd op een landgoed tussen Arnhem en Oosterbeek, heeft een masterplan ontwikkeld voor de bedrijfsexploitatie in de komende jaren. Als onderdeel van dit plan zullen op grote schaal bedrijfsgebouwen en laboratoria worden vervangen door nieuwbouw. Inmiddels zijn het voormalige hoofdkantoor en het informatiecentrum al gesloopt voor een nieuw hoofdkantoor. Binnenkort zal het grote kortsluitingslaboratorium verdwijnen. In de gemeentelijke monumentencommissie van Arnhem is verontrusting uitgesproken over de sloop van de KEMA-gebouwen. Veel KEMA-gebouwen zijn gebouwd in de typische Amsterdamse Schoolstijl uit de dertiger jaren.

Winterswijk: de Architecten Commissie uit Amsterdam heeft de opdracht gekregen voor de verbouwing van de tricofabriek tot stadskantoor van Winterswijk. Verantwoordelijk architect wordt Frits van Dongen. De Architecten Commissie heeft al ervaring met herbestemming van industrieel erfgoed; het bureau is gehuisvest in een voormalige drukkerij, die een vergelijkbare betonconstructie kent als de Winterswijkse tricofabriek van de Fa. Willink. De eerste schetsontwerpen zullen in het voorjaar van 1996 gepresenteerd worden. Burgemeester Christine Stigter verwacht dat de tricofabriek binnenkort de status van rijksmonument zal krijgen.

NOORD-HOLLAND

Amsterdam: het ministerie van WVC heeft op 1 oktober jl. een tiental monumenten voorgedragen voor plaatsing op de Wereld Erfgoedlijst van de Unesco. De Wereld Erfgoedlijst is ingesteld om cultureel en natuurlijk erfgoed wereldwijd bescherming te bieden. Aan bouwkundige monumenten worden strenge criteria gesteld om voor plaatsing op de Wereld Erfgoedlijst in aanmerking te komen. Nederland heeft voor de lijst tien objecten voorgedragen, waaronder de Stelling van Amsterdam, de Van Nelle-fabriek in Rotterdam, het Ir. D. F. Woudastoomgemaal in Lemmer en de Droogmakerij van de Beemster. Het ministerie van WVC heeft Unesco verzocht de Stelling van Amsterdam als eerste object op de lijst te plaatsen. De Stelling van Amsterdam werd eind 19e eeuw aangelegd en bestaat uit een krans van forten rondom Amsterdam, die alle bewaard zijn gebleven. De stelling heeft een lengte van ca. 135 km en loopt van Edam door de Beemster, de Zaanstreek, Waterland en het Vechtgebied naar Bussum om te eindigen in het IJsselmeer bij het forteiland Pampus. De forten, die geen militaire functie meer hebben, worden met elkaar verbonden door een waterlinie.

Amsterdam: nog steeds is niet duidelijk of de oude

paardetramremise aan de Overtoom 373 behouden kan blijven. De stadsdeelraad Oud-west heeft de eigenaar toestemming gegeven op de plaats van de remise een supermarkt te bouwen. De Rijksdienst Monumentenzorg gaf het stadsdeel in juni een positief advies inzake het behoud van de remisegebouwen, die in 1873 zijn gebouwd door architect Van Gendt. In de commissievergadering ruimtelijke ordening van het stadsdeel in augustus is het rapport van Monumentenzorg echter niet aan de orde gekomen. Bewoners en oppositiepartijen in Oud-west beschuldigen nu het stadsdeel van nalatigheid en desinteresse ten aanzien van het behoud van de remise. Stadsdeelwethouder Paul Ruijs is van mening dat er van particuliere zijde onvoldoende gegadigden waren die de oude remise wilden behouden en exploiteren.

Amsterdam: de Amsterdamse Raad voor de Monumentenzorg wil het complex van de Gaaspermolen in Amsterdam-Zuidoost voordragen voor plaatsing op de gemeentelijke monumentenlijst. De Gaaspermolen is in 1708 gebouwd en in 1926 vervangen door een elektrisch gemaal. Hierbij werd de molen onttakeld tot romp. Het elektrisch gemaal bestaat uit een bakstenen gebouw, waarbinnen de oorspronkelijke elektromotor en de centrifugaalpomp uit 1926 nog aanwezig zijn. De machines zijn gefabriceerd door Stork-Werkspoor. De combinatie van molenromp, elektrisch gemaal en de watergangen maken de Gaaspermolen tot een monumentwaardig ensemble. Bovendien is het complex een goed voorbeeld van technische innovatie in de waterhuishouding.

Halfweg: de gemeente Haarlemmerliede en Spaarnwoude heeft het voormalige kantoor van het stoomgemaal in Halfweg onteigend. Deze procedure was nodig omdat de huidige eigenaar niet mee wil werken aan een opknabbeurt voor het gebouw. Het gebouw, dat op de gemeentelijke monumentenlijst staat, verkeert in zeer slechte staat vanwege twintig jaar leegstand. De gemeente wil het kantoorgebouw behouden als integraal onderdeel van het onlangs gerestaureerde museumstoomgemaal.

Heemstede: eind oktober is de voormalige meelfabriek aan de Glipperweg officieel heropend met als nieuwe bestemming kunstenaarsatelier. De verbouwing van meelfabriek tot atelier heeft anderhalf jaar geduurd.

Den Helder: plannen om de oude watertoren aan de Middenweg in de oorspronkelijke staat terug te brengen, lijken vooralsnog onhaalbaar. Bij een bouwkundige inspectie is gebleken dat de huidige cementbeschermlaag, die in 1959 om de toren is aangebracht, onmogelijk te verwijderen is. Het afbikken van de cementlaag zou ernstige schade aan de onderliggende bakstenen aanbrengen. De Helderse watertoren is in 1907 gebouwd naar een ontwerp van architect J. Schotel.

Ouderkerk aan de Amstel: de eigenaar van de kruisfabriek aan de Amstel, pal naast de A9, wil het complex in 1997 gaan verkopen. De kruisfabriek „De Oude Molen” dateert uit de achttiende eeuw en werd in 1991 gesloten. Door het wegvallen van het IJzeren Gordijn kelderde de vraag naar kruis. Inmiddels hebben tal van bedrijven en kunstenaars bezit genomen van de fabrieksgebouwen. Bijzonder markante onderdelen van het complex zijn de watertoren met houten reservoir en het oorspronkelijke buskruisfabriekje uit 1742 met de naam „Buskruidmolen no. 3” boven de poort.

ZUID-HOLLAND

Boskoop: de watertoren van Boskoop is in oktober op de lijst van rijksmonumenten geplaatst. Hiermee is het verzoek ingewilligd van de nieuwe eigenaars van de toren, J. Siebers en S. van Vliet uit Arnhem. De erkenning als rijksmonument betekent dat de gemeente Boskoop de bouwvallige toren niet zonder meer mag slopen. De nieuwe eigenaars willen de toren gaan restaureren en verbouwen tot woning, een expositieruimte, een atelier en een kantoor. Binnenkort starten zij een geldinzamelingsactie onder de plaatselijke bevolking. De gemeente ondersteunt Siebers en Van Vliet met de toezegging het opgehaalde bedrag te verdubbelen tot maximaal f 50.000,-. De actie wordt ondersteund door de stichting „Vrienden van de watertoren”. De totale kosten van herstel en verbouwing van de toren worden geraamd op f 970.000,-. Ca. f 350.000,- hiervan willen de eigenaars uit eigen middelen investeren.

Dordrecht: begin 1996 zal begonnen worden met de restauratie van de Nieuwbrug over de Wijnhaven. De Nieuwbrug is een van de meest monumentale gietijzeren boogbruggen van ons land en is in 1849 gebouwd naar een ontwerp van stadsarchitect G. N. Itz. De brug, een rijksmonument, zal versterkt moeten worden met het oog op het zware verkeer. De kosten van de restauratie worden geraamd op ca. 1,5 miljoen, het herstel zal zeker een half jaar duren.

Dordrecht: Nieuwbrug.

Hendrik-Ido-Ambacht: de watertoren van Hendrik-Ido-Ambacht, gebouwd in 1911 door de Fa. Visser en Smit, wordt met sloop bedreigd. De eigenaar, Watermaatschappij Zuid-Holland-Oost (WZHO), wil de toren slopen, omdat deze in slechte staat verkeert. De gemeente probeert de karakteristieke toren te behouden. Een probleem bij een eventuele overname van de toren is het feit dat de toren op een terrein staat waar de WZHO nog actief is. Loskoppeling van toren en WZHO-terrein blijkt moeilijk. De renovatiekosten van de watertoren worden op ca. zes ton geschat. Mogelijke bestemmingen voor de toren zijn een oudheidkamer en/of kunstgalerie.

Leiden: de voormalige broodfabriek „Ceres” aan de Korevaarstraat is in augustus jl. in gebruik genomen als kantoor voor de Woningbouwvereniging Zijl en Vliet. De

voormalige broodfabriek werd in 1894 gebouwd als coöperatief bedrijf en is dus als zodanig een monument van het socialisme. Hoewel het gebouw niet op de gemeentelijke monumentenlijst voorkomt, heeft „Zijl en Vliet” het gebouw met respect voor het verleden gerenoveerd en de voorgevel weer in de oorspronkelijke staat teruggebracht. Tijdens de restauratie moest onder meer de monumentale trapgevel, die los hing, hersteld worden. Op de trapgevel is de oorspronkelijke geveltekst „Ceres - 1894” weer aangebracht.

Leiden: het Rotterdamse bouwbedrijf Dura wil in samenwerking met de Leidse projektontwikkelaar Smitsloo een nieuwe bestemming ontwikkelen voor het terrein van het Leidsch Dagblad. Het oude gebouw van het Leidsch Dagblad aan de Witte Singel, een schepping van architect Dudok uit 1927, staat al enige jaren leeg. Nieuwbouwplannen ketsten tot nu toe af op de eis van de gemeente Leiden dat er tenminste 25 huizen moeten worden gebouwd. Dura en Smitsloo willen het gebouw van het Leidsch Dagblad rooveren en twee nieuwe kantoorgebouwen op het terrein bouwen.

Leimuiden: eind september is het oude stoomgemaal „Van der Breggen” aan de Vriezeloop-Zuid vervangen door een modern elektrisch gemaal. Wat er met het oude stoomgemaal moet gebeuren, is nog niet duidelijk. De eigenaar van het oude gemaal, waterschap „De Oude Rijnstroom”, wil het gemaal graag behouden ter herinnering aan de rijke waterschapsgeschiedenis van dit gebied. De gemeente daarentegen zet vraagtekens bij de plannen het oude gemaal een woonbestemming te geven. Het probleem hierbij is dat de gemeente alleen een woonbestemming gecombineerd met een atelierfunctie wil gedogen en dat het bestaande bestemmingsplan moet worden gewijzigd. Ook de milieutechnische aspecten spelen een rol, gezien de nabijheid van het oude gemaal. Het stoomgemaal Van der Breggen is gebouwd in 1871 en zorgde voor de bemaling van de Wassenaarsche Polder.

Rotterdam: het Maritiem Museum Prins Hendrik heeft op 8 september de Maritime Heritage Award gekregen voor het museummarineschip „Buffel”. Museumschip „Buffel” is één van de varende pronkstukken van het museum. Vanaf de opening in 1979 tot nu trok het schip twee miljoen bezoekers. Het uit 1868 daterende schip behoorde tot de eerste generatie gepantserde ramschepen van de Marine. De bouw van de ramschepen betekende een technologische doorbraak in de internationale marinescheepsbouw. Een ander ramschip, „De Schorpioen”, is eveneens geheel gerestaureerd en heeft nu een functie als museumschip in Middelburg.

Rotterdam: als onderdeel van de stedenbouwkundige vernieuwing van het voormalige havengebied „de kop van zuid” begint binnenkort de renovatie van het entrepotgebouw. Dit complex, een pakhuis uit 1876, zal worden verbouwd tot 107 luxe appartementen, kantoren en een exotische superstore met uitheemse markt. Het entrepotgebouw diende als opslagruimte voor goederen die nog niet officieel waren ingeklaard door de douane. Op de markante voorgevel staan de namen van de vijf werelddelen vermeld.

Toekomstige kopers van een appartement kunnen een originele laad- en loskraan kopen, die op een laadperron staan, voor het pakhuis. Het laadperron krijgt een bestemming als balkon.